



עלון שבועי מבית 'בני אמונים' וכל מאמיניהם

פניני אמן ותפלה בפרשה

מאוצרות אמונים

טעם אמירת 'מה טובו' קודם התפלה

"מה טובו אהל'ך יעקב משפנת'ך ישראל" (כד ה)

בסדרים נקבעה אמירת פסוק זה, המדבר בשבחו של בית הכנסת, בפתיחת תפלת שחרית. תהיה המפרשים: מדוע בחרו לפתח את התפלה דוקא בפסוק שאמר בלעם הרשע ולא, להבדיל, בפסוק מדברי נביאי ישראל? ובארנו בכמה אפנים:

א. הישפת אמת באר שיש ענין מיוחד בהזכרת דברי בלעם, שבקב' אנו מקימים את צווי הנביא (מ"ה ו ה): "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ה'".

ב. רבי ברוך אפשטיין מפניסק פרש כי העבדה שדוקא בלעם, צורך ישראל, אמר את הדברים, מעידה על אמתותם. כי אלו נביאי מישראל היה אומר זאת, היה מקום לומר כי דבריו נאמרו בגזמה מתוך אהבת ישראל ששכנה בבלו.

ג. בספר 'גדיל תורה' הובא לכך באור נוסף:

כל יהודי הבא להתפלל לפני ה', נתקל בדרך ובתי פתוח של משטינים ומקטרגים המבקשים לבלבל דעתו ולמנוע את קבלת תפלתו. באמירת 'מה טובו' אנו רומזים לאותם מקטרגים - דבר לא יועיל לכם! הנה אף בלעם הרשע בקש לבלבלנו, צאו וראו מה היה בסופו, וקחו ממנו מוסר כי המבקש לקלל את ישראל, סופו שמוברקם בכפל כפלים...

לקוטי הנהגה; ברוך שאמר סודר התפלה עמי ה'; גדיל תורה

"והפך ה' אלתיקף לך את הקללה לברכה" - בלשון יחיד, שרק אחת מברכות בלעם: "מה טובו אהל'ך יעקב..." נותרה כברכה לצמיתות, ואולם יתר הברכות חזרו לקללה ככונת בלעם המקורית.

מהיכן למדו חכמים כי הפסוק מתחיל דוקא לברכת 'מה טובו'?

באר רבי שלמה זלמן אויערבאך:

הבדל יש בין ברכה לתפלה; הברכה נאמרת בלשון נוכח, ואלו התפלה נאמרת בלשון נסתר. אם נבונן בברכותיו של בלעם נגלה שכלל נאמרו בלשון נסתר, מלבד ברפת 'מה טובו אהל'ך' שנאמרה בלשון נוכח. עבדה זו מוכיחה, כאמור, כי היא הראויה להקרא 'ברכה' יותר מכל שאר הברכות, ומכאן למדו חכמים כי אליה התכוון הפסוק במילים: "הקללה לברכה".

ה'ליכות שלמה' תפלה עמי רכה

פגיעה - תפלה או הריגה?

"והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחי את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד" (כה ו)

באחת העירות הסמוכות לאפטא החלו לרנו על השוחט דמתא כי הוא בעל-עברה, ולפיכך בקשו ראשי הקהל להעבירו ממשרתו. טרם עשו זאת בקש רב העיר את רשותו של הרבי בעל 'אוהב ישראל' מאפטא, אף הרבי סרב לאשר זאת, בטענה כי בני משפחתו של השוחט תלויים בו, ועליו לפרנסם.

טען הרב: "והלא אמרו חכמים (סנהדרין פא ב): 'הבועל ארמית - מנאין פוגעין בו, ואני איני מבקש אלא להעבירו ממשרתו?' אולם הרבי עמד בסרבו והשיב: "אני איני מפרש כמוך שפוגעין בו הינו ממיתים אותו, אלא: מתפללים בעבורו, כפי שאמרו חכמים (ברכות כו ב): 'אין פגיעה אלא תפלה'".

הוסיף הרבי ובאר:

בכך נבין מפני מה לא הרג משה רבנו את זמרי בעצמו, אלא רק אמר לפינחס כי פינו שהוא זה שהזכיר לו את דין: "הבועל ארמית מנאין פוגעין בו", לכו: "קריגא דאיגרתא איהו ליהוי פרוקא" [קורא האגרת - הוא יבצע את הכתוב בה]. שכן כף אמר משה לפינחס: אני מפרש את לשון 'פגיעה' כתפלה, אולם אתה בחרת לפרש זאת כהריגה, לך אפוא נגשה כדברך.

דור דעה' [לר"י סקלבהר] ת"ק-תר"כ, עמ' רלג

קללה הנאמרת בלא הזכרת שם

"הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי; ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" (כב ו-ה)

יש להבין: מפני מה לא הזכיר בלק את ישראל בשמם, ומדוע בקש מבלעם לבוא למואב, הלא יכול היה לקללם במקום מושבו בפתור?

פרש רבי שלמה קלווגר מבראד כי שתי השאלות מתרצות זו בזו:

במקרא (ברכות לד א) מבאר שהמתפלל על חברו אינו צריך להזכירו בשמו. ופסק המגן אברהם (א"ח ק"ט א) שזהו דוקא כשחברו עומד לפניו, אף אם אינו עומד לפניו, עליו להזכיר את שמו.

כיון שידע בלק כי לשמם של 'ישראל' יש קדשה מיוחדת, הו מצד עצמו, והו מצד שהו כולל בתוכו את שמו יתברך - א-ל, דבר שימנע מהקללה לחול, לפיכך בקש לקללם מבלי להזכיר במפורש את שמם. וזהו שאמר לבלעם: "לכה נא ארה לי את העם הזה" - במקום מושבי, שכן: "והוא שב ממלי", וכשתראה אותם נגד עיניך תוכל להחיות עליהם בידך מבלי להזכיר את שמם.

אמרי שפר'

בית כנסת מיוחד לכל עדה

"וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו... מה טובו אהל'ך יעקב" (כד ב-ה)

"מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכונני זה לזה, אמר: ראוין הללו שתשרה עליהם שכניה" (ב"ב ס א).

פרש רבי יוסף שאלו נתנזו רבה של לבוב:

בספר 'פרי עץ חיים' (ריש שער התפלה) הביא רבי חיים ויטל בשם רבו האר"י הקדוש, שהיון שלכל שבט יש נסח תפלה יחודי, ואין תפלתו עולה אלא דרך השער המיוחד לו, לכך יש בשמים שנים עשר שערים לקבלת התפלות, כנגד שנים עשר שבטי ישראל. וכתב מהר"ח"ו כי מכאן נובעים החלוקים הקמים בין נסחאות התפלה של עדות ישראל השונות.

בכך יש לפרש את לשון הכתוב: "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו" - כשראה בלעם שכל שבט מישראל מתפלל בנסח יחודי, הבין שהסבה ש: "אין פתחי אהליהם [בתי כנסיותיהם] מכונניו, ולכל שבט יש בית כנסת יחודי משלו, היא משום שתפלת כל שבט אינה עולה אלא דרך השער המיוחד לו. לכן שבחם: "מה טובו אהל'ך יעקב" - מה נכון הוא מנהגכם ליחד בית כנסת לכל עדה בפני עצמה, שכן באופן זה תוכל כל עדה להתפלל בנסח שמקבלה מאבותיה, וכך תתקבל תפלתה לרצון.

דברי שאול' השמטות סוף מהדו"ק

רזי אמונים

פארי יתנשא בזכות אמן'

"הו עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (כג כד)

"הן עם כלביא" - סופי תבות: 'אמן'. 'יקום' אותיות 'קו' יום'. דמן הפתוב ל'אמן' הנענית אחר כל אחת ממאה הברכות שצריך האדם לברך ביום. וכך אמר בלעם לבלק: איני יכול לפגוע בישראל בקולתי, שכן מתנשאים הו כנגדי כארי בזכות הקדשתם לענות 'אמן' בסוף כל ברכה.

תולדות יעקב' [לר"י דה אלהב, ונציה ש"ס]

רק ברכת 'מה טובו' נותרה כברכה

"מה טובו אהל'ך יעקב משפנת'ך ישראל" (כד ה)

בגמרא (סנהדרין קה ב) למדו מכך שאמרו הפתוב (דברים כג ו):

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא

דברים שאמרו הרבי הקדוש בעל ה'שפע חיים' מאננו בשעור חמש רש"י בפרשת בלק תשל"ט:

"וכבר מלתי אמורה זה כמה, בבקשה להחזיר עטרה לישנה, ולהנהיג בבתי מדרשונו סדר התפלה עם הש"ץ. כפי שהיה נהוג מאז ומקדם, שבכל מנין שהתפלל, התחילו מן ברכות השחר. שתחלה הש"ץ אומר הברכות ואחר כך אומר כל אחד לעצמו, וירא שמם משתדל לשמע מעוד כמה אנשים נדי לענות אחריהם ברוך הוא וברוך שמו ואמן. ואצל זקני הקדוש היה חק קבוע דבר יום ביומו שאחד ולפעמים שנים מהילדים היה אומר לפניו את ברכות השחר, עם בניו הקדושים בקטנותם או אחד מנגדיו או ילד אחר".

'שפע חיים' תורה ומועדים חלק יט עמ' שנו



סי בתמוה תשנ"ד

בהיכלו של מלך (ג)

מקום התפלה - בבית הכנסת לאחר שבארנו במאמר הקודם את מעלתה הגדולה של התפלה הנאמרת עם הצבור, נוסף ונבאר במאמר שלפנינו כי יש מעלה יתרה, ואף חובה, לשאת תפלה דוקא במקום המיוחד לתפלה, בבית הכנסת, הן ביחוד והן בצבור.
כך דרשו זאת בגמרא (ברכות ו א): "אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שגאמר (מלכים א' ח כ): 'לשמע אל ה' ואל התפלה' - במקום ונה [בבית הכנסת, ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנגיעת קול ערב" (רש"י) שם תהא תפלה.

[בהגהות 'חכמת מנוח' (ברכות ו א) באר בשם ספר 'שערי אורה', שכל התפלות שאדם מתפלל ביחידות, ממתנות ואינן נשמעות, עד שיתפלל תפלה אחת בבית הכנסת, ואז תשמענה אותן התפלות עמה].

דבריו הגמרא פסק הרמב"ם (תפלה ח א, ע"פ להם משנה שם), שאף שכל תפלה יכולה להענות בבית הכנסת היא נשמעת בכל עת, ואף תפלות של יחיד נשמעות בו. מתוך כך פסק בש"ש (א"ח ט, פדעת הגאונים שהביא רבנו יונה ברכות ד א מהדורו, וראה בטור שם) כי אין מי שגאנס ולא התפלל בבית הכנסת, מוטב שיתפלל בבית הכנסת משיתפלל בביתו, מפני ששם הוא מקום קבוע ומיוחד לתפלת הצבור.

וכן באר רבי יהושע אבן שועיב בדבריו (פרשת שמיי): "בהיות דבר מן הדברים הנאמרים, יחדו לה מקום בבית הכנסת ובבית המדרש, ואם היא ראויה בכל מקום, יותר היא ראויה ומקבלת ונשמעת במקום קדוש הנקרא 'בית אלקים'."

חובה להתפלל בבית הכנסת

יתר על כן כתבו הסדמונים (ראה שאילתות דרב אחאי וצא ככ) כי התפלה בבית הכנסת אינה רק נגד מעלה, אלא היא חייב בלתי נגד מכלל חייבי התפלה. אף בעל הלכות גדולות (הל' ברכות דף נו) כתב כי התפלה בבית הכנסת היא נגד חובה, ואף הסמיך לכך את לשון הפתוב (בראשית כח א): "ויפגע במקום" [שהתפלל במקום המיוחד לתפלה]. וכך דרש הגמרא (ברכות כו ב): "אין פגיעה אלא תפלה."

והו הם הדברים המפורשים בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד): "צריך אדם להתפלל במקום שהוא מצריך לתפלה. ומה טעם (שמות כ, כא) ראה רש"י ובעל תוספות: 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי [אבוא אליך וברכתך]...' אף תזכיר את שמי" און כתב כן - אלא: 'בכל המקום אשר אזכיר' [כלומר שהשכינה תהא מצויה בו]. מענין לצון כי בתרגום יונתן על הפסוק (שמות יח ג): "והודעת להם את הדרך ולכו בה", פרש: ותודיע להם את הדרך ולכו בה."

בשיר וקול תודה נברך לאלקינו

ומפסידיה - המחלה הנודעה...

ארכו לו כמה דקות להתאושש, אולם לבסוף הוא קם ממקומו, עיניו נשואות כלפי מעלה ובלבו הרהר: 'חיים עד עתה היו נפלאים, תודה לך ה'. מאמין אני בך כי כפי שנתת לי עד עתה חיים יפים ומאשרים, פן בידך להעניק לי עוד שנים רבות, נעימות וטובות.'

בצאתו מחדר הרופא, מבלי להבין מדוע, התפזר מפיו הגנן המכר של ממזר לתודה, ורבי עזרא ראה בכך סימן שמימי.

חלפו כשלושה שבועות, שבמהלכם המשיך רבי עזרא בסדר יומו הרגיל. ביום שלפני הבדיקה השניים בבקר, ובעת שחזר את ממזר לתודה להרגלו, עלה בלבו רעיון. מיד לאחז התפלה הוא פנה להוציא אל הפעל; לאחר שטעם פת שחרית ועדן את בני ביתו, שם פעמיו לעבר תחנת האוטובוס העושה את דרכו לצפת, כדי להשתטח על קברו של מרו הביט יוסף, מחבר השלחן ערוך.

מיד כשהשתטח על המצבה הקדושה, נפרץ מעניו דמעותיו; כדרכו הוא פתח בהודאה מעמק לב על כל השנים הטובות והיפות שלפניו זכה, על המשתפחה, על החיים, על הבריאות ועל הפרנסה, ולאחר מכן שפך לפני ה' את לבו בתפלה.

כבו המתחשט לפני אביו הוא שח את דאגתו מפני הבדיקה הגורלית שעתידי הוא לעבר מחור. הוא התחנן על נפשו ועל נפש לדידי ואוקים לאבא בריא, ופיתה פרצה והגיקה פתיו:

"מרו הביט יוסף! הלכות רבות קבעת ופסקת, ועם ישאל מקפידים לקמן. אחת מהן אינה מפרסמת דעה, ואותה אמצתי בכל לבי. מהו כמה שנים שאני מקפיד לשוור את ממזר לתודה? ברב עם, ובחסדי ה' זכיתי אף לזכות עמי את יתר מתפללי המנון אשר מודים לה' בראי יחד אמי."

חבר חדה מנחת עתה על צארי. אבא עורר רחמי שמים לפני ה' שיוצרי לעבר את הבדיקה מחר בשלום, שתוצאותיה יוכיחו כי אין בי לא גדול ולא מחלה, לא דאגה ולא צרה, רק בריאות, רווחה ושקמה, שעליהן אוכל להמשיך, להודות ולהודות..."

אף לאחר אמירת כמה פרקי תהלים, לא נחה דעתו של רבי עזרא, עד ששמע על שוור בהתרגשות את 'ממזר לתודה' בנגונו, ולאחר מכן שב לאומרו תוף שהוא מפזר ומקדח בהודאה מעמק לב.

מיד לאחר מכן שם פעמיו לשוב לבני ברק, והפעם בלב רגוע ושל.

בפך שלמחרת התיצב רבי עזרא בשערי המכון הרפואי שבו עתיד היה לערוך את הבדיקה. הבדיקה הייתה ארפה ומתישה, אך במהלכה לא פסק רבי עזרא מלהתפלל ולהודות... הוא התחנן בצאמיה ובכשתו והמתין לתוצאות.

כשנאנקא לבסוף לחדר הרופא, הפתה לראות את הרופא כשהוא מבלבל ועל פניו נוסכה ארשת של חסר אמן. הוא התבונן ארכות בתוצאות הבדיקות, תוף שהוא מסוה בין הצלומים שלפניו, ולבסוף אמר: 'שמע נא, בכל הקרינה הרפואית שלי איני זוכר מקרה כה מור', פתח, תוף שהוא מצביע על הצלומים שלפניו: "נהה, זהו הצלום" שערכת לפני שלושה שבועות. יכול אתה לראות בו בברור את הגדול, ומסביבו הגורות. כך נראית 'המחלה'... עכשו תתבונן בצלום מאתמול - אין זכר לגדול ולגורות! אף בדיקות הדם תקינות... זהו פשוט מקרה שלא יאמן."

אף יכול להיות? הרופא כמעט שאג, "אוי יתכן שבתוף שלושה שבועות חזר הגוף להיות תקין וגריא, כאלו לא היה כלום לפני כן? הן התוצאות נקיות שפאלו איננו מצפים גם לאחר טפול, בפרט שנואה היה קדם כי מדבר בגדול אלים במקרה..."

הרופא המשיך לבטא את התפעלותו, אך רבי עזרא לא שמע יותר... עיניו היו עצומות, ופיו שוור את נגונו האהוב: "ממזר לתודה ריעו לה' כל הארץ..."

לקראת שבת מלפאת וישב

בית הכנסת 'שתילי זיתים' הוא מבתי הכנסת הוותיקים והמכרים בבני ברק. מתפללים רבים באים בשבועי מדי יום, כאשר של רבים מהם נמנים על מנון ה'תיקון' המתקיים במקום.

בעל המעשה שלפנינו, הרב עזרא מזרחי שלי"ט, א משמש בתפקידו כחזן הקבוע במנון ומכבד זה כבר למעלה משני עשורים. בכל ימות השנה נצב הוא לפני התבה בשעה הינוחה ומכבד את ה' מגורנו בתפלתו הנעימה. כך, ללא שני במשך שנים רבות.

מטבע הדברים, כאשר החזן והחזן פה קבועים, כל שנוי במתכנת הקבועה של התפלה, עשויים היו לעורר את תשומת לב המתפללים. כפי שאכן ארע לפני כארבע שנים, כאשר בקרב בהיר אחד החל רבי עזרא לומר בנעימה את 'ממזר לתודה' שבתוף 'פסוקי דמרה'.

לאחר התפלה הוא הסביר למתפללים שהתקבצו סביבו בסקרנות, צמאים לשמע את פשר הנהגתו החדשה:

"אמש נחפשיתי באקראי להלכה שאינה מפרסמת דעה, אך נפסקה במפרש בש"ש (א"ח טא ט): 'ממזר לתודה' - יש לאומרה בנגינה, שכל השירות עתידות לבטל חוץ מממזר לתודה'. כלומר: את אותו ממזר ופלא המבטא יותר מכל את ההודאה העמיקה שאנו חשים כלפי ה' ואנו רגילים לאומרו כדרך אגב, יש לומר באופן אחר - מתוך נגינה המבטאת הודאה היוצאת מעמק הלב כלפי הבורא יתברך."

"מה עתתה כי מיום זה ואילך נתחיל לאומרו כראוי, בשירה ובקמרה?" הציע רבי עזרא לפתפללי, "אשתדל לשיר זאת בנגון מהיר ועליו שלא יעכב את מהלך התפלה". הוסיף והרגיע כמה מתפללים שהרימו גבה בחשש, בכל זאת מדבר במנון שרבים מתפלליו ממרהים לעמל יומם.

רבי עזרא שמח לראות כי המתפללים מסכימים עמו אף. כלם שמוחו להיות שותפים בקיום ההלכה הלא מפרסמת, וכפרט כשזיעו כי ממזר עתיד להיות מושר בנגון עליו, ובקולו הנעים של חזן בית הכנסת הנערץ.

כך, מיום זה ואילך, התרגלו המתפללים להצטרף מדי בקר ושירתו של החזן בממזר לתודה, ואף לאחר שרובם כבר התרגלו לנעימה העליונה, עדין היא מצליחה לשמחם בכל בקר מחדש.

כשנה לאחר אותו היום שבו החליט ר' עזרא לקיים את ההלכה האמורה, החל החזן, רבי עזרא, לחוש בכאבים בלתי מסבירים, וכאבים הסבו לו סבל רב, ולא חלפו אף לאחר שנטל מגון רב של משככי כאבים. רופא המטפחה שעמו רגיל היה רבי עזרא להתעזר אל הצליח לזהות את הסבה לכאביו, והוא שלח אותו לרופא מןהה להפתוח לבדיקות משיות.

מים מספר לאחר שערך את הבדיקות, הזמן רבי עזרא למפתאו של הרופא הממחה כדי לשמע את תוצאותיהן. איש לא הכינו לבשרה הקשה שהוא עמד לשמע:

"איני רוצה להדאיגך יתר על המדה". פתח הרופא בהתחשבות תוף שהוא מענין בתוצאות הבדיקות, "אך דבר מה בתוצאות אינו נראה תקין..."

הרופא המשיך לענו בתוצאות, תוף שמפסל המתח בלבו של רבי עזרא הולך וגואה. לבסוף הסיר את משקפיו בארשת חשיבות, והמליץ המדודות שאמר נפלו על רבי עזרא פרעם ביום בהיר:

"שמע נא ידדי, כבר שנים רבות אני משמש כרופא, ועדין קשה לי מאד לבשר בשורות קשות למטפלי... האבחנה אמנם עדין אינה סופית, והיה עליך לשוב ולערוך בדיקות מעמיקות בעוד שלושה שבועות, אך בינתיים תתבונן..."

"קח את הדברים בפרופורציה", נסה הרופא להרגיע, "קמים כיום טפולים מתקדמים מאד שבאמצעותם יוכל להרפא לחלוטין, אם כי עליך להתבונן לתקופה לא פשוטה..."

בחדר השתרה שתיקה רועמת. רבי עזרא עפל את הדברים ששמע. הרופא אמנם לא הזכיר את המלים המפחידות במפרש, אך האבחנה הייתה ברורה

על עמודי